ЗАЈАКНУВАЊЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ СТАНДАРДИ ИЛИ ЕРОЗИЈА НА СЛОБОДНИОТ ГОВОР:

РЕГУЛАЦИЈА НА ОНЛАЈН МЕДИУМИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА

res publica

БРИФ ЗА ЈАВНИ ПОЛИТИКИ

ИНСТИТУТ ЗА КОМУНИКАЦИСКИ СТУДИИ

ЗАЈАКНУВАЊЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ СТАНДАРДИ ИЛИ ЕРОЗИЈА НА СЛОБОДНИОТ ГОВОР:

РЕГУЛАЦИЈА НА ОНЛАЈН МЕДИУМИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА

ЗАЈАКНУВАЊЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ СТАНДАРДИ ИЛИ ЕРОЗИЈА НА СЛОБОДНИОТ ГОВОР: РЕГУЛАЦИЈА НА ОНЛАЈН МЕДИУМИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА

Издавачи: Институт за комуникациски студии
Висока школа за новинарство и за односи со јавноста
Јуриј Гагарин 17/1-1, Скопје, Македонија
www.iks.edu.mk
www.vs.edu.mk

За издавачот: Жанета Трајкоска

Автор: Јасна Бачовска
Уредници: Жанета Трајкоска, Бојан Георгиевски
Дизајн: Љубен Димановски
Печати: Винсент Графика
Тираж: 100

British Embassy Skopje

Подготовката на оваа публикација беше овозможена со поддршка од Британската амбасада во Скопје, во рамките на проектот „Изразување на јавниот интерес: зголемување на моќта на медиумите и граѓаните во штитењето на јавните политики во Македонија.“

Мислењата и ставовите наведени во оваа публикација не ги одразуваат секогаш мислењата и ставовите на Британската амбасада во Скопје.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

316.774:004.7(497.7)

БАЧОВСКА, Јасна
Зајакнување на професионалните стандарди или ерозија на слободниот говор: регулација на онлајн медиумите во Македонија / [автор Јасна Бачовска]. - Скопје: Институт за комуникациски студии, Висока школа за новинарство и за односи со јавноста, , 2017. - 26 стр. : илустр. ; 30 см

Фусноти кон текстот. - Белешка за авторот: стр. 22. - Библиографија: стр. 20-21

ISBN 978-608-4805-04-5

а) Електронски медиуми - Регулација - Македонија б) Етика во новинарството
COBISS.MK-ID 104656906

СОДРЖИНА

РЕЗИМЕ....6

ВОВЕД....7

ОНЛАЈН НАСПРОТИ ТРАДИЦИОНАЛНИ МЕДИУМИ....8

АРГУМЕНТИТЕ „ЗА“ И „ПРОТИВ“ РЕГУЛАЦИЈА....10

ЕВРОПСКА МЕДИУМСКА ПОЛИТИКА: НОВА ПРЕТСТАВА ЗА МЕДИУМИТЕ....12

ОНЛАЈН МЕДИУМИТЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ МЕДИУМСКИ КОНТЕКСТ И ЗАКОНОДАВСТВО....13

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА....15

ПРЕПОРАКИ....17

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА....20

ЗА АВТОРИТЕ....22

ЗА ПРОЕКТОТ....23

ЗА ИЗДАВАЧОТ....24

РЕЗИМЕ

Регулацијата на онлајн медиумите се наметнува како „жешка“ тема за дискусија на глобално ниво, а слична дискусија се води и во Република Македонија. Дел од јавноста гледа на онлајн медиумите како шампиони на слободниот говор, додека од друга страна, други посочуваат на онлајн медиумите дека често се платформи за дисеминирање на говор на омраза. Во европската регулатива веќе постојат препораки и директиви кои се однесуваат на онлајн медиумите кои можат да помогнат во расветлување на некои од проблемите присутни во областа. Во земјите во регионот пак, законската регулатива во помал степен, но се позасилено се осврнува кон проблематиката со регулирање на *онлајн медиумите* или попрецизно електронските медиуми како што се наречени во законската терминологија.

Што се однесува до македонското законодавство, Законот за медиуми и Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги не прецизираат кои медиуми на Интернет се предмет на регулација, а кои не. Сепак, онлајн медиумите во Република Македонија уживаат дисперзирана правна регулација во други закони, и тоа Кривичниот законик, Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета, Законот за авторско право и сродни права, Законот за заштита на личните податоци, Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер, Законот за заштита од дискриминација, Законот за работни односи, Законот за архивски материјал, Законот за електронска трговија и други закони.

На глобално ниво се издвојуваат два ставови „*ЗА*“ и „*ПРОТИВ*“ законската регулација на онлајн медиумите, во зависност од тоа дали приврзаниците на едниот или другиот став имаат повеќе доверба во технологијата и саморегулаторните механизми на пазарот или во државата и нејзините механизми за медиумска регулација.

Клучни зборови: онлајн медиуми, електронски медиуми, медиумско законодавство, европска регулатива, закон за медиуми

ВОВЕД

Овој документ има за цел да придонесе кон ефективна медиумска политика во Република Македонија во однос на онлајн медиумската сфера. Документот има за цел да поттикне аргументирана јавна дебата и да понуди преглед на сегашната состојба во областа (на меѓународно и на домашно ниво), но и да понуди нацрт препораки за подобрување во областа, применливи од различни групи на чинители.

Документот се осврнува кон (не)потребата од регулирање на онлајн медиумите во Република Македонија и ги образложува аргументите ЗА и ПРОТИВ нивната регулација. Онлајн медиумите, во последниве неколку години се наметнаа како платформи за слободен говор, и место каде што одредени чининтели можат да ги изразат своите мислења и ставови во ситуација кога не им се на „дофат“ традиционалните медиуми. Оттаму, разбирлива е негативната реакција кај голем број на граѓани секогаш кога ќе се стави на „дневен ред“ темата на регулирање на онлајн медиумите или на дел од интернет просторот. И покрај низата позитивни придобивки од нивното постоење, онлајн медиумите често се соочуваат со обвинувања дека служат како платформи за „сеење“ на говор на омраза од определени поединци и групи. Понатаму, кон нив се упатуваат и критики дека служат како „параван“ на пропагандата која политичките актери ја шират во јавноста преку овие медиуми. Оттаму, разбирливо е зошто оваа дебата (регулација или отсуство од регулација) се уште нема разрешница, ниту на глобално а уште помалку на ниво на Република Македонија (иако постоеја обиди за регулација).

Јавната дискусија за регулација на онлајн медиумите во Република Македонија е особено битна прво, поради претстојните реформи во областа на медиумите и второ, поради тоа што и на глобален план се отвораат прашањата за производство и дистрибуција на лажните вести, пост-вистината (post truth) и слични манипулативни стратегии кои го окупираат јавниот простор.

ОНЛАЈН НАСПРОТИ ТРАДИЦИОНАЛН МЕДИУМИ

Како ***онлајн медиуми*** генерално се сметаат оние медиуми кои ги овозможи или „изроди“ Интернетот како сосема нови форми на медиуми кои до појавата на Интернетот не постоеја во формата во која што се сега популаризирани. Овие форми на медиуми како што се социјалните мрежи (Фејсбук, Твитер, Инстаграм) и Web 2.0 апликациите, блоговите и Гугл ја сменија индустријата на вести и новинарската професија. Тие во исто време нудат одлични можности, но и предизвици и проблеми. За разлика од традиционалните медиуми кои задолжително треба да имаат адреса, главен и одговорен уредник, издавач, кај онлајн медиумите авторите на содржините можат, доколку сакаат, да останат анонимни и да ги сокријат електронските траги.

Предизвиците од социјалните мрежи и Web 2.0 за индустријата на вести и новинарите се големи како никогаш претходно. Бариерите за влез се речиси непостоечки, бидејќи секој може да биде создавач и пренесувач на вести, користејќи го интернет пристапот на својот компјутер или смартфон. Тоа што ги прави социјалните медиуми особено интересни за новинарството е тоа што се влијателна алатка за комуникација и информирање на јавноста. Во јуни 2009 година, американскиот Стејт департмент побара од Твитер да го оневозможи користењето на Твитер услугите, бидејќи бил употребуван од страна на демонстрантите кои ги оспоруваа резултатите на претседателските избори во Иран. Во јули 2009 година, корисник на Твитер во Индонезија ги победи повеќето главни новински компании преку твитање за бомбашките напади во Џакарта[1].

Кога се поставува прашањето за регулација на овие медиуми, мора да се потенцира дека поради комплексната природа на Интернетот „регулацијата постои на најмалку три

1 Jennifer Alejandro Journalism in the age of social media, Reuters Institute for Study of Journalism, University of Oxford, 2010. Стр:10

различни нивоа или слоеви: прво, техничкиот слој на кабли и приклучоци, второ, протоколот на IP адреси и протоколот на контрола на преносот (TCP) и трето, на ниво на содржина[2]. Врз основа на компаративна анализа на медиумското законодавство, може да се направи појасна разлика помеѓу поимите 1. *традиционалните медиуми*, кои го носат товарот и одговорноста за јавно информирање и кои државата преку специфични закони ги регулира (закони за медиуми, закони за јавно информирање, закони за радиодифузија итн) и 2. *онлајн медиумите* кои не се сметаат за медиум во традиционална смисла, а се олицетворение на вредностите на Интернетот и слободата на изразување што тој ја промовираше. За појасна претстава корисно е следново нумерирање:

Медиуми во традиционално значење (јавни гласила на Интернет):

1. Веб страниците на традиционалните медиуми (пример: сајтовите на МРТ[3], РТС[4], BBC[5], HRT[6], весникот Нова Македонија[7], новинската агенција UPI[8]);
2. Информативните портали кои нивниот креатор сакал да ги регистрира како медиум во традиционална смисла;

Онлајн медиуми се:

1. Онлајн публикации: портали, блогови;
2. Социјални мрежи како што се: Facebook, Twiter, You Tube и др;
3. Останати платформи за размена на информации: форуми, агрегатори, сервиси;

Резимирано под *медиуми* во традиционална смисла, кои ја носат одговорноста за *јавното информирање* и имаат третман на *јавни гласила* се сметаат: дневните и периодичните весници, сервисите на новинските агенции и електронските изданија на овие медиуми, радио програма, телевизиска програма, како и самостојните електронски изданија кои се диструбуираат преку Интернет и други мрежи на електронска комуникација, а се регистрирани во некоја официјална евиденција (како на пример: Регистар на медиуми).

Под онлајн медиуми се подразбираат платформите (форуми, социјални мрежи и други платформи кои овозможуваат слободна размена на информации, идеи, ставови и мислења), ниту било која друга самостојна електронска публикација (блогови, веб-презентации и слично), освен оние кои се регистрирани во некоја евиденција во согласност со закон. Во овој последниот случај тоа е оставено на желбата на креаторот на Интернет изданието (блог, веб страница итн) дали сака тоа издание да го регистрира како *јавно гласило* и тоа да се смета како медиум за јавно информирање и врз него да се применува медиумското законодавство и врз основа на таквиот статус да ужива одредени права, но и обврски.

2 Исто: 2013 стр:10;
3 http://www.mrt.com.mk/
4 http://www.rts.rs/
5 http://www.bbc.com/news
6 http://www.hrt.hr/
7 http://www.novamakedonija.com.mk/
8 https://www.upi.com/

АРГУМЕНТИТЕ „ЗА“ И „ПРОТИВ“ РЕГУЛАЦИЈА

При отворањето на секоја нова дискусија за регулација на онлајн медиумите мора да се акцентира тоа дека појавата на Интернетот имаше огромни импликации за слободата на информирањето и понуди една нова димензија, наметнувајќи се како соодветна платформа за реализација на правото на слободно изразување.

Интернетот предизвика *демонополизација на традиционалните медиуми; драматично ги намали трошоците на производство на информации; концентрацијата на медиумите* (вертикална, хоризонтална, дијагонална) за кратко време стана второстепена тема на теоретичарите на демократијата[9]; овозможи *квалитетни нови новинарски форми*, со нови жанровски карактеристики како: блогерството, мобилното новинарство, граѓанското новинарство, новинарство за портали итн.

Во политиколошката литература постојат голем број на термини кои говорат за обемот на поимот дигитална демократија: електронска демократија, теледемократија, демократија на дигиталната доба, кибер-демократија, „on-line“ демократија. Рамка на дигиталната демократија е мрежата (вмрежениот свет). Дигиталната демократија се дефинира и како виртуелна форма која влијае на политичките процеси, а може да се смета и како електронска форма на владеење и артикулирање на различни интереси.

Во прилог на аргументите „ЗА“ регулација, мора да се забележи следново: ако во првата деценија на 21 век информацискиот бум што го овозможи Интернетот предизвика глобално воодушевување, а WWW (World Wide Web) стана симбол на неограничена слобода и демократија, веќе во втората деценија почнаа да се појавуваат проблеми кои го зголемуваат бројот на оние кои веруваат дека регулација на Интернетот и медиумите е неопходна.

9 Кунчик, Михаел и Ципфел, Астрид. Вовед во науката за публицистика и комуникации, Фондација “Фридрих Еберт“, Скопје: АМК Макдизајн 1998, стр:260

Аферите Викиликс и Сноуден и други беа голем потрес за западниот свет. Информациите кои што беа пренесувани од некои медиуми и поединци доведоа до нови иницијативи за регулација на интернет медиумите. Второ, она што е специфично после претседателските избори во САД во 2016 година и наводното влијание на лажните вести врз исходот на овие избори, е што во јавната дискуција на површина изби терминот *„пост вистина“* (post-truth). Каспер Гратхол, претседател на речниците на Оксфорд[10], вели дека популарноста на терминот е "поткрепена од порастот на социјалните медиуми како извор на вести и растечката недоверба во фактите што ги нуди естаблишментот"[11]. Оваа придавка се однесува на околностите во кои објективните факти се помалку влијателни во обликувањето на јавното мислење отколку емоционалните жалби. Ова совршено го потврдија политичките кампањи во 2016 година на „Брегзит" во Велика Британија и на претседателските избори во САД. Гратхол сугерира дека тоа ќе стане еден од зборовите кои го дефинираат нашето време.

Терминот пост-вистина е тесно поврзан со експанзијата на *лажни вести* со која се соочуваме. Без оглед на нивното потекло, лажните вести се потпираат на социјалните медиуми и се шират енормно брзо. Истражувањето спроведено од страна на Истражувачки центар од САД во 2016 година (Pew Research Centre) сугерира дека 23 проценти од возрасните луѓе во САД свесно или несвесно споделуваат лажни вести[12].

Трето, се поприсутни се констатациите за *прекуграничната манипулација со јавното мнение*, па така Велес заврши на сите поголеми светски медиуми како извориште на лажни вести за изборите во САД[13] а односите помеѓу Русија и САД се заладија како последица на верувањето дека Русија имала влијание врз претседателските избори во САД во 2016 година, остварено преку социјални и др. дигитални медиуми[14].

Застапниците за регулација сметаат дека ставот за потполната слобода на онлајн медиумите и нивна саморегулација е ништо помалку од посакување на утопија. Оние кои се залагаат за регулација, сметаат дека регулацијата не смее да се помеша со цензурата на содржината, автоцензура на професионалците и други учесници во виртуелниот свет и дигиталните медиуми. Тие сметаат дека регулацијата нуди заштита на луѓето од разни навреди, линчувања, етикетирања, клеветења, изразени во јавноста (често анонимно) на дигиталниот медиумски простор.

10 https://www.oxforddictionaries.com/press/news/2016/12/11/WOTY-16

11 https://www.lausanne.org/content/lga/2017-07/contending-truth-amidst-fake-news epidemic?gclid=EAIaIQobChMI-8i7noH31gIVAgvTCh3p3wz2EAAYAyAAEgIkHPD_BwE#post-109650 endnote-1

12 Michael Barthel, Amy Mitchell and Jesse Holcomb, 'Many Americans Believe Fake News Is Sowing Confusion', Pew Research Centre, 15 December 2016;

13 http://www.dw.com/en/how-donald-trump-is-making-money-for-macedonias-internet-entrepreneurs/a-36257903;
https://www.buzzfeed.com/craigsilverman/how-macedonia-became-a-global-hub-for-pro-trump-misinfo?utm_term=.xfNNeD6xBd#.yn91bplgJa; https://www.nbcnews.com/news/world/fake-news-how-partying-macedonian-teen-earns-thousands-publishing-lies-n692451

14 https://www.theguardian.com/us-news/2017/oct/14/russia-us-politics-social-media-facebook

ЕВРОПСКА МЕДИУМСКА ПОЛИТИКА: НОВА ПРЕТСТАВА ЗА МЕДИУМИТЕ

Правото на слободата на изразување е во центарот на интересот на креаторите на политиките, за оние кои ги формулираат политиките за правните, економските и политичките прашања. Во овој домен акцентот е ставен и на креирање на медиумските политики, така на пример, се забележува широк обем на активности во овој правец од страна на Советот на Европа кој успеа, во значајна мера, да уреди дел од базичните принципи во однос на прашања како што е слободата на изразување и приватноста. Со тоа Советот на Европа како и Европскиот суд за човекови права одигра улога слична на улогата на уставните судови во некои од националните јурисдикции[15]. Современата поделба на традиционални и онлајн медиуми, денеска покрена големи дебати и панели во рамките на државите-членки на ЕУ во однос на нивното регулирање и последиците кои би произлегле од истото.

Како битни документи на европската медиумска политика во овој домен се тематизираат: *Директивата 2010/13 на ЕУ за аудиовизуелни медиумски услуги*[16], во која се регулирани аудиовизуелните медиумски услуги, вклучувајќи ги и телевизијата и *услугите на Интернет*; Новиот законодавен предлог за измена на Директивата 2010/13 на ЕУ за аудиовизуелни медиумски услуги кој беше усвоен од страна на Европската Комисија на 25.05.2016 година[17]. Овој законодавен предлог за измена е во корелација со новите технолошки случувања и реалноста на 21-от век. Факт е дека Интернетот ги пресели гледачите од телевизискиот во онлајн светот, кој им нуди пристап до сите актуелни случувања на глобално ниво; Стратегијата за дигитален единствен пазар (ДСМ) за Европа повикува на модернизација на Директивата за аудиовизуелни медиумски услуги (AVMSD) за да ги одрази овие пазарни, потрошувачки и технолошки промени.[18] Исто така препораката CM/Rec (2011)7 на Комитетот на министри[19], усвоена на 21.09.2011 година на 1121 состанок на замениците министри, до земјите-членки за новиот поглед на медиумите.

15 Регулирање на медиумите, компаративна студија, Дејвид Голдберт, Тони Просер и Стефан Берхулст, Арс Ламина, Скопје, 1998, стр:155-184;
16 донесена на 10.03.2010 година од страна на Европскиот Парламент и Советот е изработена во соработка и координација со националните законодавства на државите-членки на ЕУ
17 https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/revision-audiovisual-media-services-directive-avmsd
18 http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016PC0287&from=EN
19 https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cc2c0

ОНЛАЈН МЕДИУМИТЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ МЕДИУМСКИ КОНТЕКСТ И ЗАКОНОДАВСТВО

Политичкиот амбиент во 2013 година кога се носеше Законот на медиуми влијаеше на стручната јавност/новинарите и другите засегнати страни, да извршат притисок да не се навлезе во законско прецизирање на проблематиката онлајн медиуми, со цел избегнување на ризик од политичка контрола над информативниот простор на Интернет, толку драгоцен во време на крајно лоши оценки за слободата на изразување во Република Македонија. Исто така, врз основа на стручна перцепција може да се каже дека во оваа област се соочуваме со бавноста на законските промени во овој дел со оглед на тоа што повеќето земји имаат правни одговори на брзите технолошки промени, како на пример менување на законите за радиодифузна дејност со закони за електронски комуникации/медиуми. Процесот на транзиција на медиумскиот систем во Република Македонија беше повеќе проблематичен од останатите земји во Југоисточна Европа (ЈИЕ), за што говорат низа направени компаративни анализи[20]. Лошата транзиција беше резултат на континуирано отсуство на стратегија и проблематична правна рамка во оваа област.

Во Република Македонија медиумската сфера (печатени медиуми, телевизија и радио) или традиционалниот концепт на јавно информирање се регулира со два закони: Закон за медиумите[21] и Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги[22];

Во 2013 година, кога се усвојуваше Законот за медиуми, јавната расправа во која главниот збор го зема стручната јавност, односно

20 The Media in South-East Europe, Comparative Media Law and Policy Study, Friedrich Ebert Foundation, Berlin – Regional Project Dialogue South-East Europe, Institute of European Media Law e.V. (EMR), Saarbrücken/Brussels, with the assistance of national experts from the countries concerned: стр 83/http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/08097.pdf

21 http://www.slvesnik.com.mk/Issues/b063254742a44129b8dfe1221762ddb4.pdf

22 http://www.ujp.gov.mk/files/attachment/0000/0697/Zakon_za_audio_i_audiovizuelni_uslugi_132_2017.pdf

медиумската заедница успеа да го убеди законодавецот да не задира во информативните и останатите медиуми на Интернет; Во Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги онлајн медиумите воопшто не се споменуваат. Ставот на најголемото и најстарото здружение на новинари (ЗНМ) беше *против* регулирање на онлајн медиумите.[23] Независниот синдикат на новинари, формиран во 2010 година, го зазеде истиот став како и ЗНМ, односно аргументираше против регулација на дигиталниот медиумски простор.[24]

Иако специфичните закони во Република Македонија не ги регулираат онлајн медиумите сепак постои нивна регулација која е дисперзирана во други закони. И тоа: Кривичниот законик; *Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета*, *Законот за авторско дело и сродни права*, *Законот за заштита на личните податоци*, *Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер*, *Законот за заштита од дискриминација*, *Законот за работни односи*, *Законот за архивски материјал*, *Законот за Електронска трговија* и други.

23 Здружение на новинарите на Македонија (ЗНМ): ЗАБЕЛЕШКИ на Нацрт-законот за медиуми и аудиовизуелни медиумски услуги објавен на 08.04.2013 година, предлагач Министерството за информатичко општество и администрација)

24 Тамара Чаусидис, интервју за press24.mk: http://press24.mk/tamara-chausidis-agencijata-kje-bide-politchko-arbitriranje-vrz-mediumite

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Во Европската регулатива се препознава свеста за постоењето на онлајн медиумите или *новата претстава за медиумите* (New Notion of Media)[25]. Себастијан Соријано, претседателот на BEREC (Body of European Regulators for Electronic Communications) коментирајќи ги европските насоки за неутралноста на Интернет кои се усвоени во 2016[26] година истакнува дека во нив е вградена заштитата на некои од темелните човекови права: заштита на личните податоци, слобода на изразувањето, слобода на работење и иновации, заштита од дискриминацијата и заштита на потрошувачот". Меѓу другото тој потенцира дека net – неутралноста денес е општо добро во Европа, а националните регулатори се соочени со сериозни предизвици.

Една од централните теми за креаторите на политики во оваа област е: алгоритамското управување и регулаторната улога на посредникот. „'Црните кутии' во рамките на кои се одвиваат мистичните процеси на одлучувањето за пожелните содржини на корисниците на социјалните мрежи и други услуги на Интернет, како и содржините кои на корисниците им се видливи и достапни, полека се разоткриваат, додека размерот на нивното влијание на секојдневниот живот на нетизените укажуваат дека општествата како политички заедници радикално се менуваат".[27] Од друга страна, во прилог на користење на алгоритмот за уредување на медиумската содржина се акцентираат и позитивни искуства, при што потребно е да се води сметка за транспарентноста и одговорноста за одлуките донесени на основа на „софтерската пресметка"[28]

Одговорноста на посредникот односно на компанијата која дава услуги на Интернет станува клучно прашање на современото општество, посебно по серијата на глобални изборни и политички афери врзани за огласување, микротаргетирање, онлајн цензура,

25 Совет на Европа, Препораката ЦМ/Рец (2011)71
26 http://berec.europa.eu/eng/document_register/subject_matter/berec/downlo...
27 http://www.shareconference.net/sh/defense/digitalne-avanture-u-kotoru-i-pouke-karnevala
28 "Zuzana Varso, Helsinška fondacija za ljudska prava; blog evropskog "Satori" projekta, 20. Jul 2017. [na engleskom jeziku] http://satoriproject.eu/on-algorithms-accountability-instant-implementat...

промоција на лажни вести и слично. На дневен ред беше ставено и барањето за транспарентност не само на алгоритмите кои ги користат самите глобалните пребарувачи, социјалните мрежи и други популарни платформи, туку и начинот на работа, огласување и односите на овие компании со политичките елити. Засега, истражувачите ги користат методите на „реверзибилниот“ инженеринг.[29]

Медиумската регулатива на земјите од регионот, како на пример Република Хрватска и Република Србија, со кои од аспект на развојот на медиумските системи сме најслични, е „посензитивна“ и попрецизна во однос на новото медиумско опкружување.

Во иднина ќе се зголемува бројот на платформите, а со тоа и обемот на содржините. Ефикасната заштита на поединецот во сајбер просторот ќе биде приоритетна задача, но истовремено не треба да се загрози слободата на изразување. Филтрирањето и блокирањето на содржините на Интернет особено на социјалните мрежи ќе биде особен предизвик.

29 Istraživanja Fejsbuka, SHARE Lab, 2017https://labs.rs/en/category/facebook-research/

ПРЕПОРАКИ

1. Основното вредносно начело кое го поддржува западната демократија е дека Интернетот треба да е слободен, отворен и децентрализиран. Слободата на изразување во Интернет просторот треба да биде ограничена до ниво кое го дозволуваат основните меѓународни акти. Со оглед на дисперзираната правна регулација на онлајн медиумите во други закони (пример: Кривичен законик, Закон за електронска трговија и ред други закони) кои во овој случај се појавуваат како lex specialis во однос на слободата на изразувањето и медиумите, засегнатите страни (советите за печат, професионалните здруженија на новинари, синдикалните новинарски асоцијации, невладините организации), ***треба да водат стручен мониторинг и да бидат сензитивни на секоја законска измена што не е во согласност со меѓународните акти кои го фиксираат правото на слобода на изразување*** во делот на структурирање на медиумските системи;

2. Регулаторниот модел за онлајн/дигиталните медиуми треба да биде саморегулацијата. ***Една од главните предности на саморегулацијата е знаењето на оние кои се истовремено и практичари и регулатори, поради што таа е најефективна.*** Со цел анулирање на слабостите на саморегулацијата (предизвикувањето на правна несигурност, фрагментацијата на националниот и меѓународниот систем на заштита на авторските права и др), новинарите, интернет активистите, правните експерти во Република Македонија треба да ги следат европските регулатори и тоа пред се во областа на: реформите во областа на авторските права и Заштита на личните податоци, бидејќи овие теми е моментално актуелна дебата. Саморегулацијата треба да е на "multi-stakeholder" принцип односно во процесот да е вклучено граѓанското општество, бизнис секторот и други релевантни фактори;

3. Телата како Здружението на новинари на Македонија (ЗНМ) и Советот за етика (СЕММ) како саморегулаторни тела, треба да покажуваат ***брза адаптибилност и флексибилност*** кон случувањата во онлајн медиумите (бидејќи новитетите во областа се незапирливи). Оваа адаптибилност треба да се однесува како на нивната статутарна положба (проширување на надлежност) така и на нивната функција. Овие тела треба активно

и демократски да се грижат за почитувањето на етичките кодекси. Имено, да изрекуваат *јавни опомени, да примаат жалби од граѓани* и да *поведуваат одредени иницијативи* во врска со етиката во известувањето, слободата на изразување и заштита на други човекови права кои можат да бидат повредени во онлајн просторот, а на медиумите врз кои не се применува медиумското законодавтсво. Интерактивниот однос и соработката на овие тела и новинарската заедница е од особено значење за демократската грижа за јавноста на ова овие тела.

4. Кодексите на новинари треба да бидат општи односно да важат за новинарите во сите видови медиуми. Кодексите треба да се осовременат во согласност со новите форми на новинарство (мобилно новинарство, граѓанско новинарство, јавно новинарство) и да нудат упатства со цел успешна и правилна примена на професионалните стандарди во онлајн опкружувањето. Овие упатства треба првенствено да се наменети за новинарите и медиумите носители на концептот јавно информирање, ***но треба да бидат применливи и на другите форми на изразување преку Интернет*** кои преку различни платформи пласираат уреднички обликувани медиумски содржини. Токму таквите упатства и насоки треба да ги разјаснат бројните недоумици кои се однесуваат на примена на стандардите на онлајн новинарското работење/пишување и тоа кон: изворите на информации, начинот на кој се пренесуваат медиумските содржини, почитување на приватноста, почитување на авторството и други важни класични прашања во новата средина.

5. Со оглед на проширувањето на дефиницијата новинар и непостоењето на критериуми за влез во професијата, секој може да биде новинар, без претходно образование, знаење и искуство, потребна е акција како од страна на професионалните новинарски здруженија, така и од невладиниот сектор. Професионалните новинарски здруженија треба да нудат услуги од типот ***„правна канцеларија за новинари“*** која би ги сензитивизирала новинарите и би давала правна помош во однос на низа прашања: за говор на омраза, клевета и навреда, заштита на лични податоци, заштита на авторски права итн. Во овој правец треба да функционира и невладиниот сектор кој е фокусиран на оваа проблематика.

6. Медиумската реформа во Република Македонија треба да понуди јасно законско дефинирање на концептот на *јавно информирање,* а имајќи ги предвид прво, дигиталната реалност и второ, Директивата на Европската унија за аудио-визуелни медиумски сервиси 2010/13/EU. Во законот треба да се прецизира што се ќе претставува *јавно гласило или медиум* односно над што ќе се спроведува Законот и што се на Интернет нема да се смета за медиум. Било каква државна интервенција во смисла на контрола, надзор и санкции од Министерствата може да доведе до непропорционално ограничување на слободата на говор на Интернет.

7. Националната стратегија за образование во делот за предучилишно, основно и средно образование треба да ја опфати дигиталната писменост на граѓаните како најактуелниот сегмент од концептот медиумска писменост. Дигиталната писменост треба да се имплементира централно преку Министерството за образование и наука на Република Македонија. Дигиталната писменост или во поново време дигиталната компетенција значи оспособеност за критичка употреба на информациско-комуникациските технологии во доменот на професионалното и личното комуникацирање. Дигиталната компетенција се наведува како една од осумте темелни компетенции за доживотно образование кои ги одреди ЕУ со цел да одговори на предизвиците на развојот на општеството, знаењето и светскиот пазар.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Jennifer Alejandro *Journalism in the age of social media,* Reuters Institut for Study of Journalism, University of Oxford, 2010;
- Кунчик, Михаел и Ципфел, Астрид. *Вовед во науката за јавноста и комуникации,* Фондација "Фридрих Еберт", Скопје: АМК Македизајн 1998;
- Michael Barthel, Amy Mitchell and Jesse Holcomb, 'Many Americans Believe Fake News Is Sowing Confusion', Pew Research Centre, 15 December 2016;
- Дејвид Голдберт, Тони Просер и Стефан Берхулст, *Регулирање на медиумите, компаративна студија*, , Арс Ламина, Скопје, 1998;

ЛИНКОВИ

- http://www.mrt.com.mk/
- http://www.rts.rs/
- http://www.bbc.com/news
- http://www.hrt.hr/
- http://www.novamakedonija.com.mk/
- https://www.upi.com/
- http://www.tanjug.rs/Category.aspx?kat=1
- https://www.oxforddictionaries.com/press/news/2016/12/11/WOTY-16
- https://www.lausanne.org/content/lga/2017-07/contending-truth-amidst-fake-news epidemic?gclid=EAIaIQobChMI-8i7noH31gIVAgvTCh3p3wz2EAAYAyAAEgIkHPD_BwE#post-109650 endnote-1

- http://www.dw.com/en/how-donald-trump-is-making-money-for-macedonias-internet-entrepreneurs/a-36257903
- https://www.buzzfeed.com/craigsilverman/how-macedonia-became-a-global-hub-for-pro-trump-misinfo?utm_term=.xfNNeD6xBd#.yn91bplgJa
- https://www.nbcnews.com/news/world/fake-news-how-partying-macedonian-teen-earns-thousands-publishing-lies-n692451
- https://www.theguardian.com/us-news/2017/oct/14/russia-us-politics-social-media-facebook
- https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/revision-audiovisual-media-services-directive-avmsd
- http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016PC0287&from=EN
- https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cc2c0
- http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016PC0287&from=EN
- https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cc2c0
- http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/08097.pdf
- http://www.slvesnik.com.mk/Issues/b063254742a44129b8dfe1221762ddb4.pdf
- http://www.ujp.gov.mk/files/attachment/0000/0697/Zakon_za_audio_i_audiovizuelni_uslugi_132_2017.pdf
- http://press24.mk/tamara-chausidis-agencijata-kje-bide-politchko-arbitriranje-vrz-mediumite
- Совет на Европа, Препораката ЦМ/Рец (2011)71
- http://berec.europa.eu/eng/document_register/subject_matter/berec/downlo...
- http://www.shareconference.net/sh/defense/digitalne-avanture-u-kotoru-i-pouke-karnevala
- http://satoriproject.eu/on-algorithms-accountability-instant-implementat...
- https://labs.rs/en/category/facebook-research/

ЗА АВТОРИТЕ

Јасна Бачовска Недиќ дипломирала на правни студии во 1998 година на Правниот факултет „Јустинијан Први“ при универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Во 2000 год. ги завршила интердисциплинарните постдипломски студии на подрачјето политичко-правни науки и комуникологија. Во 2002 год. година магистрирала со магистерскиот труд на тема *Медиумите и политичката пропаганда во демократските системи*. Во 2009 год. година се стекнала со научен степен доктор на комуниколошки науки, со докторскиот труд на тема *Примена на истражувачките методи во новинарството (социолошко-политиколошки приод)*.

Од 2000 година до 2005 година работи како асиситент истражувач во Македонската академија на науките и уметностите, во Центарот за стратегиски истражувања. Во 2005 година се вработува на Правниот факултет „Јустинијан Први“ при универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Од 2009 година до 2016 година е раководител на Институтот за новинарство, медиуми и комуникации во рамките на Правниот факултет, УКИМ. Денес, Јасна Бачовска Недиќ е вонреден професор на Правниот факултет во Скопје на научната област воведени и теоретски правни науки и предава повеќе предмети на правните студии, политичките студии и студиите по новинарство, медиуми и комуникации.

Поголемиот дел од научните и стручни трудови на авторката се областа на комуникациите, медиумите и медиумското право.

ЗА ПРОЕКТОТ

Институтот за комуникациски студии (ИКС) го имплементира проектот **„Зголемување на моќта на граѓанското општество во Македонија за изразување на јавниот интерес (транспарентност и отчетност на институциите)“**. Во рамки на проектот ИКС соработува со повеќе невладини организации во Македонија со цел информирање на јавноста за нивните активности и вклучување на граѓаните во дебатата за теми и прашања од јавен интерес. Како дел од проектот ИКС разви и отворена онлајн платформа преку која им се овозможува на невладините организации да комуницираат со граѓаните и поширокаата јавност и да ги презентираат своите активности (www.samoprasaj.mk / www.justask.mk).

Преку работилници и тренинзи, ИКС ќе им помогне на претставници на невладините организации и на новинарите и креаторите на јавно мислење да ги надградат своите вештини на комуницирање со медиумите, граѓаните и државните институции; да ги развијат своите презентациски вештини и вештини на говорење; и да научат како најефективно да ги користат социјалните медиуми и мултимедијални алатки за презентација на својата работа во јавноста.

Преку набљудување на медиумските содржини и начинот на известување на најлијателните телевизиски станици во текот на предизборниот период и за време на изборниот процес, ИКС го оценува нивото на политичкиот плурализам и застапеноста на различни гледишта во известувањето на овие медиуми. Добиените анализи и податоци ќе им користат на граѓаните, граѓанскиот сектор, медиумските организации, носителите на одлуки и на меѓународната заедница при креирање поткрепени ставови и аргументи за иницирање политики.

За да допре до поширока публика, ИКС користи посебно развиена веб платформа Res Publica (respublica.edu.mk) на која ги поттикнува граѓаните, новинарите и експертите да пишуваат блогови и да дебатираат за прашања од јавен интерес. На овој начин, ИКС креира професионална мрежа која во континуитет ќе анализира и континуирано ќе ја запознава јавноста со проблемите од јавен интерес.

Проектот е поддржан од
Британската амбасада во Скопје.

ЗА ИЗДАВАЧОТ

Институтот за комуникациски студии (ИКС) е основан од Високата школа за новинарство и за односи со јавноста во 2013 година. ИКС е водечка научно-истражувачка организација во областа на студиите по новинарство, медиуми, односи со јавност, политичка комуникација и корпоративно комуницирање. ИКС во Македонија има двоен фокус: со академските и применетите истражувања да ја унапредува науката и да им биде поддршка на практичарите; и преку постдипломските студии да изгради мрежа на млади истражувачи кои ќе ги зајакнуваат столбовите на овие научни дисциплини.

Институтот е акредитиран за спроведување на постдипломски студии во две области: Менаџирање на стратегиски комуникации и Менаџирање на медиуми и мултимедија. Поврзувањето на процесот на настава и учење со научноистражувачката дејност му овозможува на Институтот да го поттикнува развојот на млади кадри во истражувачката дејност и да го унапредува процесот на создавање и ширење на знаењето.

Институтот ги има следниве основни цели:

- Развивање академски и применети истражувања кои ќе го надградуваат знаењето во сферата на комуницирањето, медиумите и односите со јавноста;
- Градење темелна истражувачка база која ќе биде користена за процесот на образование во областа на комуницирањето, медиумите и односите со јавноста;
- Промовирање иновативни идеи во истражувањата што се поврзани со потребите на индустријата;
- Поттикнување на развојот на младите кадри во истражувачката дејност преку вклучување на студентите и на младите истражувачи во оваа област;
- Публикување на резултатите од истражувањата за актуелни теми и прашања со цел да придонесе во јавната дебата и во градењето на политиката во областите во кои работи ИКС.

res publica

ЗАЈАКНУВАЊЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ СТАНДАРДИ ИЛИ ЕРОЗИЈА НА СЛОБОДНИОТ ГОВОР:

РЕГУЛАЦИЈА НА ОНЛАЈН МЕДИУМИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА

British Embassy Skopje

ИНСТИТУТ ЗА КОМУНИКАЦИСКИ СТУДИИ